

Антон ЛІСОВСЬКИЙ

ТВОРИ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА І ЛІТЕРАТУРНИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ

У статті твори В. Шевчука розглядаються як фактор, що сприяє духовному збагаченню учнів і їх літературно-естетичному розвитку

Твори Валерія Шевчука несуть почуття любові до людини і рідної землі. Вони збагачують душу, породжують увагу до долі людської, сповнюють духовний світ читача прагненням до добра, правди і краси.

Особливо велику роль вони відіграють у літературному розвитку учнів. Створені автором образи і ситуації відкривають таку правду життя, що назавжди залишаються духовними реаліями світу людини.

А здатність сприйняти, відчутти, зрозуміти відкриті автором духовні сутності виступає як свідчення духовного поступу, літературно-естетичного розвитку читача взагалі, у тому числі – учня.

Твори Валерія Шевчука входили в духовне буття шкіл Житомирщини в процесі ознайомлення з літературою рідного краю, а також розглядалися на уроках позакласного читання. Їх вивчення передбачено і чинними програмами школи.

Роль цих творів у літературному розвитку учнів визначає особливий характер письменницького дарування автора, його уміння відкривати глибокі духовні сутності у звичайних явищах і предметах життя.

Розкриваючи невидимі зв'язки людини й образів її життя, її прагнень і долі людської, автор створює такі картини буття своїх героїв, які будять уяву, спонукають до роздумів, змушують переглядати сторінки власного життя, а відтак – розвивають здатність сприймати й розуміти художній твір як явище мистецтва.

В "Алхіміку" Пауло Коельо є такі слова: "Всевишній створив цей світ для того, щоб люди крізь видиме прозрівали духовне" [1, с. 162].

Прозрівати крізь видиме духовне, те, що виражається видимим, – це і є здатність естетичного ставлення до життя, та людська якість душі, без якої неможливе глибоке сприймання і розуміння мистецтва взагалі, в тому числі і літератури.

І твори Валерія Шевчука в цьому плані є чудовим засобом розвитку здатності крізь зображене бачити смисл того, що воно виражає. У життєвій правдивості, у художній яскравості зображеного автором, доповненого таїною, що проявляє себе в долі його героїв, для читача створюється та атмосфера уяви, роздумів і

почуттів, у якій формується його творчий потенціал, здатність мріяти, творити, поєднувати свій досвід пізнання почуттів із роздумами над долею героїв твору; а все це – благодотворне поле для літературного розвитку учня, студента чи й людини, за плечима якої вже пролягли довгі роки життєвих доріг.

Кожен твір, кожен образ Шевчука, зображені ним події й ситуації виступають як видиме, доступне всім, крізь яке автор допомагає читачеві прозрівати духовне, яке не всім удається відкрити самому.

Так, у побутовому розуміння дім – це будівля, приміщення, де люди ховаються від холоду й дощу, працюють і відпочивають, квартира для життя.

А дім на горі в романі з тією ж назвою – несе високу, відкриту автором духовну сутність, в якій виразилася таїна зв'язку дому людського і долі людини. Автор відкрив те, що не тільки характерне для героїв його роману-балади, а й виступає як загальна закономірність долі людської та її буття в рідному домі.

Дім і доля...

Розглядаючи символ дому в романі В. Шевчука, Микола Жулинський підкреслює, що це знак надійності, збереження роду, духовної спорідненості поколінь [2, с. 13]. А в широкому узагальнюючому плані - це саме і є взаємозв'язок Дому і Долі, точніше обумовленість долі – домом, у якому людина стала людиною. А тому логіка авторського аналізу, покладена в основу роману-балади, відображає правду духовного буття людини, правду людської долі.

Говорячи про особливості роману "Дім на горі", Марко Павличин підкреслює реалістичний характер зображення в ньому елементів життя:

"Часом на Галю находило: хотілося убратися у найкращу одержу, взяти сина за руку й податися у кіно чи просто пройти по вулицях; накидала гачок на двері й годину крутилася біля дзеркала, видивляючись на себе".

А далі зроблено висновок, що такі й подібні реалістично зображені елементи життя вкладаються в зовсім не реалістичну загальну схему. Зв'язок між подіями підлягає не ланцюгові причин і наслідків, а правилам циклу вічного повторення, у якому вирішальну роль відіграють надприродні сили. Ці правила об'єднуються в міф дому на горі, якого кожна мешканка передає своїй спадкоємиці [3, с. 495].

Цей міф відіграє особливо важливу роль у романі:

" – Наш дім трохи незвичайний... Так от, народжуються в цьому домі здебільшого дівчата, чоловіки сюди приходять... Вони підіймаються знизу і, як правило, просять напитися води. Той, хто нап'ється з наших

рук, переступає цей поріг і залишається в домі назавжди. Так було і в матері твоєї, так повинно бути і з тобою... Мені бракує розуму, щоб усе це пояснити, але так воно траплялося [3, с. 495]..."

Цей цикл вічного повторення створює в читача особливу психологічну установку: те, що залишається таємничим, не підвладним раціональному тлумаченню, будить увагу й почуття читача, під впливом яких формується його творча думка; доля героїв книги входить у духовний світ читача, вони мовби зливаються з ним, від чого й болі і радощі героїв стають болями й радощами читача, а їх проблеми й радощі – його проблемами й радощами. Нерозривно пов'язаний із ними спільністю тривоги, він не може відірватися від долі героїв, іде з ними до кінця книги й продовжує цей шлях і тоді, коли книга вже прочитана. У цьому особлива сила справжнього, глибокого художнього твору. Таким твором і є "Дім на горі" В. Шевчука.

Образ дому часто використовують і інші письменники для вираження глибоких закономірностей людського життя. В Олександра Твардовського дім біля дороги стає символом вітчизни; у Василя Бикова згарище рідного дому виступає як знак біди, яку принесла людям війна; Юзеф Крашевський у хаті на краю села відобразив прагнення й надію на щастя своїх героїв; дім на горі В. Шевчука в цьому переліку виступає як відкриття ще однієї сутності людського життя – взаємозв'язку дому й долі людської. І хоч не причинно-наслідкові закономірності лягли в основу міфу, що передається з покоління в покоління героїнями твору, у самій суті свій міф передає відкрити автором глибоку правду людського буття: доля людини нерозривно пов'язана з домом, у якому вона виросла й живе.

Можна провести аналогію: у притчі про блудного сина батько мовби порушує справедливість, радо приймаючи сина, який розтратив одержану спадщину і знову повернувся до батька. Але ж батьківська любов вища за просту справедливість... Про це каже Біблія.

Правда, яку відкриває "Дім на горі" В. Шевчука, вища за просту побутову реальність, це не тільки вища, але й вища правда мистецтва. Відчути, пізнати, відкрити її – значить піднятися на новий щабель у своєму розумінні мистецтва й літератури.

Саме тому "Дім на горі" несе в собі особливий заряд творчості й духовного розвитку читача. Уже багато років у школі іде пошук шляхів і методів, які б допомогли розвивати здатність учнів мислити, відкривати, бути творчими людьми. Цій темі присвячені дослідження педагогів, психологів і методистів, конференції, семінари тощо.

Прагнучи вирішити цю проблему, у школі використовуються схеми, таблиці, діаграми залежностей і причинно-наслідкових

зв'язків подій та явищ, проте не завжди враховується інтуїтивне пізнання, на що давно звернув увагу відомий учений-літературознавець В. Р. Щербина: "Внаслідок ряду обставин розвитку нашої теорії літератури і мистецтва проблеми емоційного, уяви, фантазії, підсвідомого, інтуїції, що відіграють у художній творчості значну роль, залишаються незрозумілими" [4, с. 41].

Твір "Дім на горі" з його показом особливої закономірності долі героїв виступає як могутній засіб, що будить мрії й почуття, розвиває інтуїцію, здатність до творчості.

І можна зробити висновок, підказаний практикою: хто раз напився із духовної чаші письменника, той назавжди залишається прихильником творчості автора. Це теж правда, така ж закономірна, як правда авторської легенди.

"Картинки Волині" Гарина-Михайловського зберегли образ нашого краю таким, яким він був у 19 столітті. Валерій Шевчук зберіг для нащадків духовне обличчя Житомира післявоєнного часу і Житомира нинішнього.

Герої його "Теплої осені" – добрі, щирі, сповнені душевної сили й краси – приходять до читача зі своїми скромними радощами і надіями, викликають співчуття й біль, що несе в собі відзвук їхніх тривог і сердечної чистоти. І цей біль сповнює нас гіркою радістю співчуття й надії, від чого серце читача стає глибшим і багатшим. У його героїв було невеселе життя, але ж сонце над головою все-таки світило, і в цьому вони вміли бачити щастя.

Надію на щастя несуть у нелегкий час всі його герої: і Стефа, і Георгій, і навіть самотня стара Зінчиха, що жила разом із сонцем...

Таке гуманне ставлення до людини характерне для всіх творів письменника. Не можна залишатися байдужим, читаючи, наприклад, такі його слова: "Це я, синку. Матері чутливі, навіть, коли їх немає на світі, а коли в їхніх дітей горе, вони покидають могили".

Живою панорамою недавньої нашої історії стає для учнів його роман "Юнаки з вогненної печі", у якому мовби запеклися грікі епізоди життя, коли за слово на уроці виключали зі школи, коли після презентації фільма Параджанова "Тіні забутих предків" почалися арешти у переслідування багатьох людей.

Відомий критик у свій час сказав слова, суть яких можна передати так: ви розповідаєте казку або повість. Захуйтеся за них, і хай промовляє мовою любові й життя і німий камінь, і польова билинка, і тихе звучання річка. У Валерія Шевчука мовою любові й життя промовляє й осінь, що грає на тонкій павутині повільну і прегарну пісню, і павук, що мандрував поміж кущами й розвішував перше жовте листя; він відкриває радощі й тривоги душі Івана з Вишні, і пошук правди, яку відкривають митці; крізь видиме прозирає духовне його герой козопас Іван

Шевчук, що відкриває в шелесті трави голос віків, поклик і заповіти предків.

Ось художник Григорій розмовляє в монастирі зі знаменитим Іоанном із Вишні:

– Людина може побачити схід сонця, і це може висвітлити їй кров, – сказав Григорій.

– Це і є побачити святощі, – так само гаряче сказав Іоанн.

Тут розкривається таїна народження образів бачень, образів пам'яті й почуттів, крізь які потім, просвітлена зв'язками зі світом, людина сприймає факти й події життя. Людина духовна.

Напрошується порівняння зі словами Маленького принца Екзюпері:

– Коли буває дуже сумно, добре подивитися на сонце, яке заходить.

Подібне не можна придумати. Його можна лише відкрити, і його відкриває і Шевчук, і Екзюпері. А вміння такого відкриття доступне лише справжнім, великим художникам, що мають у душі Боже благословення. Таким він і є, наш земляк, житомирянин Валерій Шевчук. Він допомагає зрозуміти світ як єдність усього суцього – людини, трави, сонця і зір, відкрити душу світу, а її відкриття – це і є те прозріння, яке робить людину духовно багатою, красивою, сильною і мудрою, людину – людяну. У цьому – суть людського, літературного, духовного розвитку.

Введені в шкільну програму "Юнаки з вогненної печі", "Панна сотниківна", "Джума", як і інші твори Валерія Шевчука, що давно вже використовуються на уроках позакласного читання, збагачують духовний світ учнів, їх розуміння сучасного літературного процесу.

Література:

1. Коельо Пауло. Алхимик. – К.: София, 2003. – 206 с.
2. Жулинський Микола. До людини і світу – з любов'ю. – В кн.: Валерій Шевчук. Вибрані твори. – К.: Дніпро, 1989. – С. 5-15.
3. Павлишин Марко. "Дім на горі" Валерія Шевчука. В кн.: Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної кризи ХХ ст. Упорядники Василь Яременко (Україна), Євген Федоренко (США). – К.: Рось, 1994. – С. 493-505.
4. Щербина В. Р. Проблемы изучения литературы. – М.: Советская педагогика, 1970. – № 3. – С 30-43.

The V. Shevchuk's works in the article are regarded as a factor which contributes to the spiritual enrichment and literary-aesthetic development of pupils.